

Inter-Parliamentary Union

For democracy. For everyone.

*Empowered lives.
Resilient nations.*

Parlamenti i Ciljevi održivog razvoja

**Priručnik za
samoprocenu**

Autorska prava©Interparlamentarna unija 2017.

Svi delovi ove publikacije mogu se reprodukovati za ličnu i nekomercijalnu upotrebu, pod uslovom da se jasno navedu izvor i nosilac autorskih prava i da se u tekstu ne vrše nikakve izmene. Molimo da obavestite Interparlamentarnu uniju o korišćenju sadržaja ove publikacije.

ISBN 978-92-9142-680-5

ISBN 978-92-9142-666-9

Grafički dizajn Ludovika Kavalari

Naslov originala:
Parliaments and the Sustainable Development Goals
A self-assessment toolkit

Prevod sa engleskog:
Isidora Vlašak

Lektura:
Alpha Team One d.o.o.

Prelom:
Milica Dervišević

Stavovi izneti u priručniku predstavljaju stanovište autora i ne odražavaju nužno stanovište Programa Ujedinjenih nacija za razvoj i Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

Priručnik je preveden i štampan u okviru projekta "Jačanje nadzorne uloge i javnosti u radu Narodne skupštine - druga faza" Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i Narodne skupštine Republike Srbije uz finansijsku podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC).

Народна скупштина
Републике Србије

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Development
Programme

Sadržaj

Uvod	3
Šta su Ciljevi održivog razvoja?	5
Novi okvir za akciju	6
Lokalizacija Ciljeva održivog razvoja	9
Rad parlamenta na Ciljevima održivog razvoja	10
Inkluzivni proces	10
Procena spremnosti parlamenta – odakle početi?	14
Kada treba obaviti samoprocenu za Ciljeve održivog razvoja?	14
Ko je uključen u samoprocenu?	14
Kako organizovati samoprocenu?	15
Pitanja za samoprocenu	18
Grupa pitanja 1: Razumevanje Ciljeva održivog razvoja u parlamentu	18
Grupa pitanja 2: Prenosnje Ciljeva održivog razvoja s globalnog na lokalni nivo	20
Grupa pitanja 3: Uvođenje Ciljeva održivog razvoja u parlamentarne mehanizme	22
Grupa pitanja 4: Donošenje zakona koji podržavaju Ciljeve održivog razvoja	25
Grupa pitanja 5: Finansiranje Ciljeva održivog razvoja	27
Grupa pitanja 6: Praćenje sprovođenja Ciljeva održivog razvoja	29
Grupa pitanja 7: Rad s javnošću	32
Grupa pitanja 8: Stavljanje Ciljeva održivog razvoja u funkciju najugroženijih	34
Literatura	36
Izrazi zahvalnosti	38

Uvod

Takođe, naglašavamo ključnu ulogu nacionalnih parlamenata, u smislu njihovog donošenja zakonodavstva i usvajanja budžeta, kao i njihove uloge u obezbeđivanju javne odgovornosti za delotvorno ispunjavanje naših obaveza. ... „Mi, narodi Ujedinjenih nacija“ su čuvene uvodne reči Povelje UN. Danas „mi, narodi“ polazimo na put ka 2030. godini. Naše putovanje će uključiti vlade i parlamente, sistem UN i druge međunarodne institucije, lokalne organe vlasti, starosedelačke narode, civilno društvo, poslovni i privatni sektor, naučnu i akademsku zajednicu – i sve ljude.

Agenda za održivi razvoj 2030.

Njujork, 25. septembar 2015.

Agenda za održivi razvoj do 2030. predstavlja revolucionarno globalno obećanje za iskorenjivanje siromaštva i usmeravanje sveta ka održivom inkluzivnom razvoju. Usvajali su je čelnici država i vlada na samitu održanom u septembru 2015. Suštinu te ambiciozne agende čini skup od 17 Ciljeva održivog razvoja i 169 potciljeva.

Svrha Ciljeva održivog razvoja predstavlja usmeravanje i koordiniranje nacionalnih javnih politika ka zajedničkoj viziji za čovečanstvo. Ciljevi održivog razvoja nadovezuju se na napore za sprovođenje prethodne agende za smanjenje siromaštva, poznate kao Milenijumski ciljevi razvoja. Njima se teži ostvarivanju ljudskih prava za sve i postizanju rodne ravnopravnosti i osnaženja svih žena i devojčica, a obuhvataju tri stuba održivog razvoja: ekonomiju, društvo i životnu sredinu. Iako Ciljevi održivog razvoja nisu zakonski obavezujući, vlade su preuzele moralnu obavezu da ih sprovedu najbolje što mogu u skladu sa svojim kapacitetima i nacionalnim prioritetima.

Agenda 2030. i njeni Ciljevi održivog razvoja predstavljaju rezultat opsežnih konsultacija i pregovora koji su trajali nekoliko godina. IPU (Interparlamentarna unija), UNDP (Program UN za razvoj), nacionalni parlamenti i stotine narodnih poslanika odigrali su veoma aktivnu ulogu u ovom procesu i snažno se zalagali za uključivanje ciljeva u vezi s demokratskim upravljanjem.

Svrha ovog priručnika za samoprocenu je pružanje pomoći parlamentima i poslanicima da:

- procene sopstvenu spremnosti za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja;
- prepoznaju dodatne strategije, mehanizme i partnerstva koji će podržati delotvornije sprovođenje Ciljeva održivog razvoja.

Priručnik je napisan tako da pomogne narodnim poslanicima da prepoznaju primere dobre prakse, izazove, mogućnosti i pouke. To će im omogućiti da delotvorno institucionalizuju novu agendu i uključe njene različite ciljeve u zakonodavni proces. Priručnik ne predlaže nikakve konkretne propise. Osmišljen je tako da bude merodavan za sve parlamente, bez obzira na njihov politički sistem ili stadijum razvoja.

Samoprocena je metod koji parlamenti mogu da koriste kako bi započeli sopstveni proces internog merenja i procenili svoj stepen spremnosti za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja. Zaključci samoprocene bi trebalo da omoguće parlamentima da odrede prioritete za reforme, kako bi se ojačao njihov odgovor na zahteve Ciljeva održivog razvoja. Krajnji cilj je da se obezbedi da parlamenti budu spremni da u potpunosti preuzmu ulogu koja im je namenjena u sprovođenju Agende 2030.

Šta su Ciljevi održivog razvoja? (SDGs)¹

Pozdravljamo novu Agendu održivog razvoja 2030. koja je usvojena sa svojih 17 Ciljeva održivog razvoja. Iskorenjivanje siromaštva je sveobuhvatan cilj ove agende zajedno s promocijom razvoja ekonomije, društva i životne sredine. ... Aplauzom pozdravljamo ambicije ove Agende da bude transformativna i da ne izostavi nikoga, uključujući najranjivije i najugroženije grupe stanovništva. Zaista, da bi bio uspješan, održivi razvoj mora da stavi ljude u centar svih odluka koje se donose. Mora da ima za cilj ostvarenje ljudskog blagostanja uz puno poštovanje ograničenja koje nam nameće briga o životnoj sredini. Ljudi moraju da usvoje Agendu 2030 i osete je kao svoju i da bez ostatka učestvuju u njenoj realizaciji. Čovečanstvo čine pojedinci koji imaju prava i odgovornosti jedni prema drugima, kao i prema životnoj sredini. Stoga svi moramo da ulažemo u pojedince kao u naš najvažniji resurs.

Stavljanje demokratije u službu mira i održivog razvoja: Izgradnja sveta kakav narod želi, Deklaracija sa Četvrtе svetske konferencije predsednika parlamenata
2. septembar 2015.

Sedamnaest Ciljeva održivog razvoja i njihovih 169 potciljeva osmišljeni su da obuhvate sva tri stuba održivog razvoja: ekonomiju, društvo i životnu sredinu. Oni predstavljaju sveobuhvatni radni okvir za javne politike, koji se odnosi kako na razvijene zemlje, tako i na zemlje u razvoju. Ciljevi se kreću od iskorenjivanja apsolutnog siromaštva, do zaustavljanja klimatskih promena, i od ostvarenja rodne ravnopravnosti, do promena obrazaca potrošnje i proizvodnje (pogledati grafikon, str 6.). Izrađen je i određen broj globalnih indikatora čija je svrha da pomognu u praćenju napretka ka ostvarenju ciljeva.

Agenda 2030. stavlja čoveka u centar razvojnog procesa. Poziva vlade, parlamente i druge zainteresovane strane da razvijaju i donose zakone i programe koji ispunjavaju potrebe naroda, razbijaju kulturu političkog elitizma, poštuju ljudska prava i ne izostavljaju nikoga.

1 SDGs - Sustainable Development Goals

Novi okvir za akciju

Osim što Ciljevi održivog razvoja utvrđuju prioritete po sektorima i postavljaju ambiciozne nove potciljeve, oni takođe otvaraju i nove horizonte. Ovo je prvi put da je jedan međunarodni sporazum prepoznao centralnu ulogu delotvornih, inkluzivnih i odgovornih institucija u razvojnom procesu. Cilj 16, takođe poznat kao cilj koji se odnosi na upravljanje, odražava davnašnje mišljenje IPU i UNDP-a da demokratsko upravljanje nije samo cilj po sebi, već i sredstvo da se ostvare održivi razvoj, mir i pravda. Kao važna institucija koja ima zakonodavnu, nadzornu i predstavničku ulogu, parlament ima neposredan interes povezan s tim ciljem (pogledati izdvojeni tekst na strani 7).

Cilj 10 sadrži još jednu važnu novinu koju donose Ciljevi održivog razvoja. U njemu je prepoznato da sve veće nejednakosti predstavljaju pretnju po ekonomiju i društveno tkivo, te on teži da smanji nejednakosti jedne zemlje unutar i između različitih zemalja. Cilj 5 (ostvarenje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka) dopunjuje viziju društva bez diskriminacije koja je data u okviru Ciljeva održivog razvoja i naglašava osnaživanje i život bez nasilja. Taj cilj se posebno poklapa s jednim od ključnih prioriteta IPU i UNDP-a.

Razvoj naših društava i ekonomija mora da počiva na punom i ravnopravnom uživanju prava, odgovornosti i mogućnosti od strane žena i muškaraca, devojčica i dečaka. Moramo se iznova posvetiti punom ostvarenju rodne ravnopravnosti i osnaživanju žena i devojaka do 2030.²

² *Stavljanje demokratije u službu mira i održivog razvoja: Izgradnja sveta kakav ljudi žele*, Deklaracija s Četvrte svetske konferencije predsednika parlamenata; 2. septembar 2015.

Cilj 16: Mir, pravda i snažne institucije – pregled

Nadovezujući se na pouke Milenijumskih ciljeva razvoja, Ciljevi održivog razvoja sadrže i jedan koji konkretno glasi: "Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima".

U okviru ovog cilja, dva potcilja se odnose na ulogu parlamenata:

- 16.6 Razviti delotvorne, odgovorne i transparentne institucije na svim nivoima;
- 16.7 Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima.

Drugi potciljevi odnose se na ključna načela demokratskog upravljanja kao što su vladavina prava, pravda, pristup informacijama i osnovne slobode. Parlamenti moraju da učestvuju u sprovođenju celokupnog okvira ciljeva održivog razvoja i nadzoru nad tim sprovođenjem, ali takođe moraju da obrate posebnu pažnju na sopstveni institucionalni razvoj u skladu s potciljevima 16.6 i 16.7. Na primer, parlamenti mogu da sarađuju sa svojim nacionalnim zavodima za statistiku, kako bi izradili indikatore koji odražavaju njihove sopstvene prioritete u okviru potciljeva 16.6 i 16.7.

Agenda 2030. odražava promenu težišta kada je reč o poimanju razvoja, zato što se prešlo sa zadovoljavanja najosnovnijih potreba na promovisanje ostvarivanja ljudskih prava. Deklaracija o pravu na razvoj najjasnije navodi da je pristup zasnovan na pravima takav da se čovek stavlja u centar razvojnog procesa. Deklaracija imenuje države kao primarne nosioce dužnosti i zahteva od njih da doprinesu ostvarenju svih ljudskih prava. Deklaracija o pravu na razvoj definiše pravo ljudi na razvoj kao „*neotuđivo ljudsko pravo putem koga svaki čovek i svi narodi stiču pravo učestvovanja, doprinošenja i korišćenja rezultata privrednog, društvenog, kulturnog i političkog razvoja u kome se u punoj meri mogu ostvariti sva ljudska prava i osnovne slobode.*”⁹

Prevođenje ovog globalnog javnog okvira u primenljive nacionalne javne politike zahtevaće koordinisane napore. Celo društvo će morati da učestvuje, počev od samog naroda. Ključni element Agende 2030. jeste to da narod mora da bude uključen u svaku fazu, od početnog projektovanja javnih politika, do njihovog sprovođenja i praćenja. Nacionalni i regionalni parlamenti moraju vredno da rade kako bi to omogućili.

3 Deklaracija o pravu na razvoj: www.un.org/documents/ga/res/41/a41r128.htm

Dokumenti koji dopunjuju Agendu 2030.

Agenda 2030. predstavlja globalnu viziju za održivi razvoj. Nju dopunjuju tri dodatna međunarodna sporazuma o razvojnom finansiranju, klimatskim promenama i smanjenju rizika od elementarnih nepogoda. Kada se pročitaju zajedno, ovi dokumenti pružaju sveobuhvatni radni okvir koji pokreće održivi razvoj:

- **Akciona agenda iz Adis Abebe**⁴ je dokument proizišao kao rezultat Treće međunarodne konferencije o razvojnom finansiranju (jul 2015). Agenda pruža globalni radni okvir za korišćenje resursa, za koji se procenjuje da vredi hiljade milijardi dolara za finansiranje održivog razvoja. To se može postići putem razvojne saradnje, međunarodnog oporezivanja, trgovine i čitavog mnoštva propisa i institucionalnih reformi. Agenda se nadovezuje na Cilj održivog razvoja 17 (učvršćivanje globalnog partnerstva za održivi razvoj).
- **Pariski sporazum o klimatskim promenama**⁵ Vlade su usvojile u decembru 2015. Cilj mu je da ograniči rast globalne prosečne temperature na ispod dva stepena Celzijusa u poređenju s predindustrijskim nivoom. Veći rast temperature može ostaviti katastrofalne i nepovratne posledice na ljudski razvoj. Sporazum zahteva od svih zemalja da preduzmu efikasne i merljive korake, kako bi smanjile emisiju gasova s efektom staklene bašte koji su glavni krivac za globalno zagrevanje. Sporazum se nadovezuje na Cilj održivog razvoja 13 (borba protiv klimatskih promena).
- **Okvir iz Sendaja za smanjenje rizika od elementarnih nepogoda**⁶ svetski lideri su usvojili u martu 2015. On objedinjuje iskustva stečena u sklopu nacionalnih i regionalnih napora u vezi sa smanjenjem rizika od elementarnih nepogoda. Sporazum priznaje da su elementarne nepogode prepreka za rad na unapređenju razvoja, da se rizici moraju smanjiti i ublažiti, i da se obnova mora pridržavati načela „gradimo bolje nego što je bilo.“ Okvir iz Sendaja konkretno navodi ulogu narodnih poslanika u utvrđivanju odgovornosti i nadzoru.⁷

4 <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks/addisababaactionagenda>

5 <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks/parisagreement>

6 <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks/sendaiframework>

7 Ibid, **27(e)**: “da se promoviše javna kontrola i podstiču rasprave između institucija, uključujući od strane poslanika i drugih relevantnih zvaničnika, na temu izveštaja o napretku u sprovođenju lokalnih i nacionalnih planova za smanjenje rizika od elementarnih nepogoda”;

27(i): “da se podstaknu poslanici da podrže sprovođenje smanjenja rizika od elementarnih nepogoda, tako što će usvajati novo merodavno zakonodavstvo ili predlagati izmene i dopune postojećeg, i uticati na raspodelu budžeta”;

48(h): “da se nastavi podrška i zalaganje za smanjenje rizika od elementarnih nepogoda i jačanje nacionalnog zakonodavnog okvira”;

Lokalizacija Ciljeva održivog razvoja

Ciljevi održivog razvoja izrađeni u širokom, sveobuhvatnom okviru. Njihova namena je da pomognu u fokusiranju i koordiniranju nacionalnih javnih politika (uključujući i postojeće) ka zajedničkoj viziji za čovečanstvo. Stoga, svaka država treba da utvrdi sopstvene prioritete, kao i da lokalizuje potciljeve i indikatore koji će usmeravati sprovođenje na nacionalnom nivou.

Kako bi lokalizovala ciljeve održivog razvoja, svaka zemlja treba da izradi ili ažurira sopstveni nacionalni plan razvoja. Ciljeve i potciljeve karakteristične za jednu zemlju treba da podrže indikatori napretka koji su relevantni na lokalnom nivou, kako bi se pratili rezultati na terenu. Građani moraju da intenzivno učestvuju u ovom procesu. U tom pogledu, parlamenti tumače ključnu ulogu kako bi garantovali da će nacionalni ciljevi održivog razvoja odražavati specifične lokalne potrebe i okolnosti specifičnih grupa stanovništva.

Javne politike za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja treba da holistički i sinergetski posmatraju potrebe ljudskog razvoja koje mogu biti socijalne, ekonomske, kulturne ili povezane sa životnom sredinom. Na primer, javne politike za borbu protiv siromaštva (Cilj 1) ne mogu se svesti isključivo na povećanje prihoda, ma koliko to bilo važno. Umesto toga, javne politike za borbu protiv siromaštva treba da se pozabave svim dimenzijama ovog problema, kao što je nedostatak obrazovanja, loše zdravstveno stanje i glad. Takve sveobuhvatne politike takođe treba da budu skrojene po meri najugroženijih i marginalizovanih grupa, koje za nacionalnim prosekom mogu zaostajati na osnovu kriterijuma kao što je BDP po glavi stanovnika, očekivani životni vek, nivo stručne spreme i učešće u političkom životu. Holistički i sinergetski pristup predstavlja suštinu načela po kome *niko nije izostavljen*, koji se nalazi u osnovi cele Agende 2030.

Agenda 2030. obuhvata smernice i standarde za redovno preispitivanje i sagledavanje ostvarenog napretka. Globalni napredak u vezi s ciljevima održivog razvoja procenjivaće se na osnovu skupa dogovorenih indikatora.⁸ Podrazumeva se da države mogu da usvoje indikatore prikladne za lokalni nivo, kako bi mogle da prate svoj nacionalni napredak.

Važnost podataka

Kako bi se postarali da su zakoni, budžeti i programi efikasno usmereni ka najugroženijima, poslanici moraju da imaju pristup podacima koji su razdvojeni na osnovu niza ključnih aspekata. To se najčešće postiže uz pomoć nacionalnih zavoda za statistiku. Parlament može da iskoristi svoju nadležnost za odobravanje budžeta kako bi obezbedio da zavod za statistiku ima adekvatne resurse za delotvorno prikupljanje i analizu podataka. Poslanici takođe mogu da podrže napore statističara da prikupljaju i proveravaju podatke putem sopstvenog razumevanja demografskih kretanja i poznavanja potreba svojih birača.

8 Pogledati internet stranicu s Ciljevima održivog razvoja Komisije UN za statistiku: <http://unstats.un.org/sdgs/>

Rad parlamenta na Ciljevima održivog razvoja

Kao poslanici, mi moramo da podržimo napore za ostvarenje novih ciljeva na način koji poštuje nacionalne specifičnosti svake zemlje. Naša obaveza je jasna: da pozivamo vlade na odgovornost za ciljeve koje su usvojile i da se postaramo da zakoni i budžeti koji se usvajaju stvaraju podsticajnu sredinu. ... Pokušaćemo da prevaziđemo izolacionistički mentalitet u okviru naših parlamenata i nacionalnih državnih uprava, kako bi se naglasila međusektorska priroda ovih ciljeva. U to ime, uradićemo sve što možemo da se Ciljevi institucionalizuju u svakom parlamentu, uz dovoljno vremena za diskusiju i praćenje.

Deklaracija iz Hanoja – Ciljevi održivog razvoja: Od reči do akcije
132. skupština IPU, Hanoi, 1. april 2015.

Ciljevi održivog razvoja pružaju priliku poslanicima da iskažu svoju posvećenost unapređenju ljudskih života i zdravlja planete, od čega zavisi celokupna budućnost čovečanstva. Neposrednije rečeno, Ciljevi održivog razvoja predstavljaju snažan okvir na kome poslanici mogu da zasnivaju svoje strateške planove i pomoću koga mogu da obavljaju svoje aktivnosti u pogledu nadzora i pozivanja vlade na odgovornost.

Inkluzivni proces

U mnogim zemljama biće osnovana nacionalna radna grupa za Ciljeve održivog razvoja ili neko slično telo čiji će cilj biti da koordinira i usmerava sprovođenje Ciljeva. U ovakvo telo na visokom nivou treba uključiti i predstavnike parlamenta, kako bi oni mogli da doprinesu prenošenjem stavova svojih birača i pružanjem institucionalne podrške. Parlament treba da zahteva da vlada izradi ili ažurira nacionalni plan za Ciljeve održivog razvoja (ili druge merodavne resorne planove). To će omogućiti da nacionalne javne politike i planovi budu izrađeni ili ažurirani na takav način da njihova uloga u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja postane delotvornija. Parlament treba da doprinese izradi tog plana posredstvom širokog i javnog procesa konsultacija. Parlament treba da zvanično usvoji nacionalni plan za Ciljeve održivog razvoja nakon sveobuhvatnog preispitivanja i formalne rasprave. Konačno, parlament treba da zahteva od vlade da podnosi redovne izveštaje o napretku sprovođenja nacionalnog plana.⁹

⁹ Uloga parlamenta u pogledu napretka na nacionalnom nivou izričito se navodi u stavu 79. Agende 2030. koji glasi: „*Takođe podstičemo države članice da vrše redovnu i inkluzivnu reviziju napretka na nacionalnom i regionalnom nivou, kojom upravlja sama država i koja se zasniva. ... Nacionalni parlament, kao i druge institucije, mogu da podrže ovakve procese.*”

Učešće parlamenata u globalnom praćenju napretka

Nacionalne vlade su pokretačka sila za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, ali taj proces takođe uživa međunarodnu podršku, zahvaljujući mehanizmima za razmenu informacija i praćenje. Jedan od najvažnijih jeste Politički forum UN na visokom nivou. Svakog jula, nacionalni lideri okupljaju se na Forumu da steknu uvid u ostvareni napredak i da prilagode globalne napore. Svake godine određeni broj zemalja prolazi kroz postupak dobrovoljne nacionalne revizije. To treba da bude participativni proces koji je otvoren za sve zainteresovane strane, uključujući i parlamente. Kako bi se olakšalo učešće parlamenata, IPU održava specijalno zasedanje svog Komiteta za UN na prvoj IPU skupštini svake godine.

Osnovne parlamentarne uloge, kao što su donošenje zakona, budžetiranje, nadzor i zastupanje interesa birača, od ključnog su značaja za potpuno sprovođenje ciljeva održivog razvoja.

- **Donošenje zakona:**

za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, od ključnog je značaja izgraditi adekvatnu sredinu koja je naklonjena siromašnima, rodno osetljiva i zasnovana na ljudskim pravima.

Da bi Ciljevi održivog razvoja bili zaista prihvaćeni na nacionalnom nivou takođe je potrebno zakonodavstvo koje promovise javnu odgovornost, participativno donošenje odluka i inkluzivno društvo. U to ime, poslanici moraju da preispitaju zakonodavstvo koje predlaže njihova vlada, kako bi se postarali da ono odražava načela ljudskih prava i doprinosi ostvarenju kako nacionalnog plana za Ciljeve održivog razvoja, tako i Agende 2030. u širem smislu.

- **Budžetiranje:** uspešno sprovođenje Ciljeva održivog razvoja podrazumeva maksimalno iskorišćavanje svih raspoloživih domaćih resursa kako bi se postigli najbolji mogući rezultati. U toku procesa usvajanja budžeta, parlament mora da se pobrine da se vladina sredstva raspodele u skladu s nacionalnim ciljevima održivog razvoja i da se postara da odgovarajuća sredstva dopiru do najugroženijih i najisključenijih grupa stanovništva. Kada je reč o budžetskim

prihodima, parlament je dužan da obezbedi da fiskalna politika i svi drugi vidovi ekonomske politike budu potpuno u skladu s nacionalnim planom za Ciljeve održivog razvoja. Takođe je ključan parlamentarni nadzor trošenja budžetskih sredstava. To omogućava poslanicima da analiziraju delotvornost trošenja javnih finansija na ostvarenje Ciljeva održivog razvoja.

- **Nadzor:** praćenje rezultata predstavlja jedan od ključnih elementa sprovođenja Ciljeva održivog razvoja. Parlament treba da se postara da se sprovođenje odvija u dobrom pravcu i da se po potrebi može prilagoditi u odnosu na dokaze i povratne informacije iz javnosti. Mehanizmi parlamentarnog nadzora, kao što su pitanja za vladu, pitanja poslata pismenim putem i javna slušanja u okviru parlamentarnih odbora, mogu da budu veoma delotvorni u prepoznavanju prepreka ili proceni napretka. Parlamentarni odbori treba da imaju ovlašćenje da od vladinih zvaničnika traže informacije o uticaju vladinih politika i programa. Odbori takođe treba da imaju ovlašćenje da sazivaju javna slušanja kako bi prikupili mišljenja građanja o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja. Informacije prikupljene na ovaj način mogu da se proslede vladinim mehanizmima za planiranje i sprovođenje putem nacionalne radne grupe za Ciljeve održivog razvoja, ili sličnog tela čiji su članovi i narodni poslanici.
- **Zastupanje:** kako bi se omogućilo odgovarajuće nacionalno vlasništvo nad ciljevima održivog razvoja, sve zainteresovane strane treba da učestvuju u donošenju politika i uspostavljanju prioriteta. Kao izabrani predstavnici naroda, poslanici imaju obavezu da komuniciraju da svojim biračima tokom čitavog mandata, a ne samo u vreme izbora. U direktnoj komunikaciji s narodom, poslanici mogu da utvrde propuste i slabosti u sprovođenju Ciljeva održivog razvoja koji nisu zabeleženi u vladinim opštim izveštajima ili u nacionalnoj statistici. Poslanici treba da budu svesni briga koje muče njihove birače: konsultacije s organizacijama civilnog društva, akademskom zajednicom, privatnim sektorom i drugima, mogu da pomognu u prepoznavanju tih briga.

Procena spremnosti parlamenata – odakle početi?

Po definiciji, samoprocena se radi na dobrovoljnoj osnovi. Najbolje rezultate daje kada ga parlament, a posebno oni koji su u njemu na najvišem položaju, dožive kao način za jačanje sopstvene institucije. Samoprocena, u poređenju sa eksternom ekspertskom evaluacijom, pomaže u tome da parlament u potpunosti ovlada rezultatima postupka i preuzme odgovornost za njih. Samoprocena nije način za ocenjivanje parlamenata, niti treba da se koristi u te svrhe. Umesto toga, ona pruža korisne informacije koje pomažu u unapređenju rada ključnih parlamentarnih funkcija, uključujući i zakonodavstvo, zastupanje i nadzor. Cilj je da se usaglasi zajedničko viđenje trenutne situacije, dogovore prioritete za buduće delovanje i utvrde preporuke u pogledu toga kako najbolje nastaviti s radom.

Kada treba obaviti samoprocenu za Ciljeve održivog razvoja?

Ciljevi održivog razvoja stupili su na snagu 1. januara 2016. i njihovo sprovođenje je već u toku. Stoga bi bilo korisno proceniti vaše institucionalne procese i kapacitete za ostvarenje Ciljeva održivog razvoja u najkraćem mogućem roku. Ovo će takođe omogućiti da parlament bude na čelu napora za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja.

Agenda 2030. i radni okvir Ciljeva održivog razvoja moraju se sprovesti u relativno kratkom roku od 15 godina. Redovna samoprocena kapaciteta i potreba omogućiće poslanicima da se postaraju da njihovi parlamenti aktivno doprinose procesima sprovođenja Ciljeva održivog razvoja. Polazište bi predstavljala početna samoprocena u što kraćem roku. Buduće samoprocene mogle bi da se obavljaju na tri do pet godina. One bi se usredsredile na ostvarene rezultate i na ono što još treba da se uradi, kao i na primere dobre prakse i naučene lekcije.

Ko je uključen u samoprocenu?

Obavljanje samoprocene okuplja različite aktore koji će razgovarati o spremnosti i kapacitetima. Poslanici predstavljaju glavnu zainteresovanu stranu i oni su ti koji procenjuju sopstvenu spremnost.

Iskustvo je pokazalo da je parlamentarna samoprocena najkorisnija kada je obavlja grupa koju predvodi predsednik parlamenta, predsedavajući nekog odbora ili neki drugi član parlamenta na visokom položaju. Ako procesom rukovode osobe na visokom nivou i ako on obuhvati presek svih poslanika u parlamentu, to povećava verovatnoću da će ceo parlament usvojiti rezultate samoprocene.

Samoprocena nije vežba u kojoj se štikliraju elementi na kontrolnoj listi. Osmišljena je tako da se okupe poslanici s različitim gledištima i kompetencijama, kako bi zajedno razmotrili spremnost parlamenta da radi na ostvarenju Ciljeva održivog razvoja. Sastavljanje grupe mešovitog članstva povećava legitimitet procesa samoprocene kao institucionalnog poduhvata. Pod idealnim okolnostima, ovakva grupa treba da odražava raznolikost nacionalnog parlamenta i same države. Treba da obuhvata poslanike i poslanice iz vlasti i iz opozicije, kao i predstavnike nedovoljno zastupljenih grupa poput mladih, manjina i ljudi iz različitih geografskih oblasti. Ukoliko grupa obuhvata širok spektar gledišta okupljenih u parlamentu, uključujući čak i zaposlene na stručnim službama, moći će da se na odgovarajuć način osvrne na interne procese i nivo spremnosti, što je od ključnog značaja za postizanje konstruktivnog rezultata.

Parlament takođe može da pozove druge aktere da učestvuju u samoproceni, kao što su civilno društvo ili ženske organizacije, predstavnici mladih, sindikati, akademska zajednica ili mediji. Svi oni mogu da doprinesu različitim podacima i povratnim informacijama sa svojih biračkih jedinica, što može da izgradi bogatiji, sadržajniji proces. Svaki parlament sam odlučuje da li će uključiti eksterne učesnike i kako će sarađivati s njima.

Kako organizovati samoprocenu?

Ciljevi održivog razvoja obuhvataju širok spektar razvojnih pitanja i podrazumevaju složen niz metoda za sprovođenje, te se stoga preporučuje da svakom postupku samoprocene prethodi informativni seminar o Ciljevima održivog razvoja. Seminar treba da provede poslanike kroz ključne elemente Agende 2030, svih 17 Ciljeva održivog razvoja i prateće radne okvire. U idealnim okolnostima, seminar bi se mogao organizovati zajedno s vladom (na primer, putem nacionalne jedinice ili radne grupe za Ciljeve održivog razvoja ukoliko ona postoji). Ovo bi omogućilo poslanicima da počnu sa sklapanjem partnerstava, uključujući i partnerstva s vladinim zvaničnicima, s kojima će sarađivati u toku sprovođenja Ciljeva održivog razvoja.

Informativni seminar o Ciljevima održivog razvoja takođe može da se iskoristi za pokretanje postupka samoprocene. Njegova funkcija može biti da upozna poslanike s procesom, kao i da započne period razmišljanja koji je ključan za uspeh svake samoprocene. Seminar takođe predstavlja dobru priliku da se prepoznaju oni poslanici koji bi bili zainteresovani da organizuju postupak ili da učestvuju u njemu.

U slučajevima dvodomnog parlamenta, oba doma mogu da obave samoprocenu odvojeno ili zajedno. Izbor zavisi od nivoa saradnje uspostavljene između dva doma, kao i od njihovih zajedničkih resursa. Zajednička samoprocena omogućiće dvodomnom parlamentu da prepozna zajedničke strategije i aktivnosti koje se međusobno dopunjuju. Međutim, u nekim zemljama, jedan ili oba doma možda nisu sastavljeni ili organizovani prema političkim podelama (kao što su domovi u kojima se nalaze predstavnici tradicionalnih poglavara ili dom lordova). Stoga će možda biti potreban drugačiji pristup kako bi se obezbedilo inkluzivno predstavljanje različitih gledišta u okviru zajednice.

Pripreme za postupak organizovanja samoprocene u parlamentima

Podrška s vrha

Da li su predsednik parlamenta i/ili predsednici parlamentarnih odbora podržali samoprocenu?

Ko će započeti i organizovati postupak?

Postoji li neformalna ili radna grupa sastavljena od predstavnika raznih poslaničkih klubova u Skupštini koja će strateški usmeravati postupak?

Organizacija/ logistika

U parlamentu koji nije zasnovan na stranačkoj političkoj pripadnosti, postoji li inkluzivna rukovodilačka grupa koja će strateški usmeravati postupak?

Da li postoji grupa u okviru Sekretarijata koja može da organizuje logistiku?

Ima li dovoljno resursa za sprovođenje postupka samoprocene?

Ko će učestvovati u postupku?

Kako će se birati poslanici koji će učestvovati?

Učešće

Da li će biti pozvani svi zainteresovani poslanici, ili samo jedna manja predstavnička grupa?

Da li će učestvovati lica koja nisu iz Narodne skupštine; bilo kao neko ko može aktivno doprineti postupku, ili kao eksperti za određene teme? Na osnovu čega će se birati takva lica?

Koordinatori	<p>Kako će se koordinirati postupkom?</p> <p>Da li će ceo postupak imati samo jednog koordinatora?</p> <p>Kako će koordinator biti određen i kako će se oko izbora dogovarati?</p> <p>Kakva podrška će mu biti potrebna?</p> <p>Da li će za koordinatora biti potrebne finansije, ili je moguće pronaći partnersku organizaciju koja može da doprinese tako što će obezbediti kvalitetnog koordinatora?</p>
Izvori podataka	<p>Na osnovu kakvih podataka će se vršiti samoprocena?</p> <p>Postoje li već napisani vladini izveštaji koji se mogu koristiti?</p> <p>Postoje li napisani parlamentarni izveštaji, uključujući i izveštaje resornih odbora?</p> <p>Postoje li merodavni izveštaji međunarodnih ili regionalnih organa (uključujući i odgovorna tela za ljudska prava)?</p> <p>Ko će biti zadužen za prikupljanje i objedinjavanje informacija koje će poslanici koristiti?</p>
Rezultati procene	<p>Šta su očekivani rezultati postupka?</p> <p>Izveštaj?</p> <p>Akcioni plan za parlament?</p> <p>I jedno i drugo?</p> <p>Nova ili jača mreža zainteresovanih strana usredsređena na sprovođenje Ciljeva održivog razvoja (npr. poslanici, NVO, nezavisne institucije)?</p> <p>Prepoznavanje ključnih zainteresovanih strana?</p> <p>Razvijanje partnerstava?</p> <p>Ko će biti odgovoran za ostvarenje ovih rezultata (npr. Sekretarijat parlamenta, odbori)?</p>
Nastavak postupka	<p>Kakav nastavak se očekuje?</p> <p>Kada?</p> <p>Ko će biti zadužen za nastavak?</p> <p>Kako će se organizovati praćenje nastavka?</p>

Pitanja za samoprocenu

Postupak samoprocene treba da započne nizom pitanja koja se mogu koristiti za sistematsko razmatranje različitih problema o kojima treba diskutovati. To pomaže poslanicima da na najefikasniji način razmotre nivo spremnosti i utvrde prioritete za buduće delovanje. Međutim, ne postoji univerzalno rešenje ili jedinstven niz pitanja koji će pogodovati svim nacionalnim kontekstima.

Dole navedena pitanja su, stoga, okvirne prirode. Zasnovana su na postupcima samoprocene koje su već sproveli neki parlamenti. Pitanja u odeljku A u najvećoj meri namenjena su prikupljanju činjeničnih informacija i pružanju polazišta za diskusiju u odeljku B, u kojem su pitanja subjektivnija, jer treba da navedu učesnike da prepoznaju prioritete za dalje delovanje.

Poslanici će možda želeći da neka od dole navedenih pitanja prilagode sopstvenom nacionalnom kontekstu. Nije neophodno diskutovati o svim predloženim pitanjima, a po želji je moguće dodati i sopstvena.

Grupa pitanja 1: Razumevanje Ciljeva održivog razvoja u parlamentu

Svaki parlament treba da razmotri organizovanje informativnih seminara i aktivnosti za izgradnju kapaciteta. To će omogućiti da svi poslanici imaju jednako početno razumevanje Agende 2030, Ciljeva održivog razvoja i njihovih potciljeva. Na duže staze, neki parlamenti su utvrdili da je korisno razvijati snažna partnerstva s vladinim ministarstvima i stručnim organima (kao što su organizacije civilnog društva, međunarodni razvojni partneri ili akademska zajednica). Takva partnerstva omogućavaju poslanicima da pristupe stručnim savetima, širim izvorima informacija i mogućnostima za obuku.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- Da li su informacije o Ciljevima održivog razvoja uključene u informativni materijal i programe obuke za novoizabrane poslanike nakon održavanja izbora?
- Da li poslanici primaju nove informacije o sprovođenju nacionalnih i međunarodnih Ciljeva održivog razvoja? Koliko se sistematski ažuriraju te informacije?
- Da li su poslanici učestvovali u međunarodnim i regionalnim događajima o Ciljevima održivog razvoja, čija je svrha bolje razumevanje ove tematike?

U proteklih 12 meseci:

- Da li su poslanici pohađali neku obuku o Ciljevima održivog razvoja? Ukoliko jesu, koliko sesija je organizovano i za koliko poslanika (muškaraca i žena)?
- Da li su organizovane obuke ili aktivnosti za podizanje nivoa svesti za zaposlene u parlamentu? Ukoliko jesu, koliko i za koliko zaposlenih (muškaraca i žena)? Iz kojih službi su bili ti zaposleni?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Da li poslanici imaju pristup nacionalnim i međunarodnim informacijama o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**
 - Koliko je efikasna parlamentarna biblioteka u pružanju informacija i analiza poslanicima u vezi s Ciljevima održivog razvoja?
 - Da li bi poslanici bili otvoreni za primanje informacija od organizacija civilnog društva, nezavisnih istraživačkih centara, akademskih institucija, razvojnih partnera ili drugih eksperata u oblasti ciljeva održivog razvoja?
 - Da li se parlament obratio nacionalnom koordinacionom telu za održivi razvoj (npr. nacionalni savet za održivi razvoj) ili nekom drugom vladinom organu koji bi mogao da pruži informacije ili obuku za poslanike na temu ciljeva održivog razvoja?
- **Da li su uspostavljeni neki mehanizmi ili strukture koji bi omogućili poslanicima da razgovaraju o pitanjima povezanim s Ciljevima održivog razvoja (npr. parlamentarna radna grupa, poslanička grupa ili operativna grupa zadužena za Ciljeve održivog razvoja)? Koliko su efikasni ti mehanizmi?**
- **Da li su vršene evaluacije prednosti i mana prethodnih nastojanja da se sprovedu Milenijumski ciljevi razvoja (ili neki opšti programi za smanjenje siromaštva)? Da li bi parlament mogao da se osloni na njih u svrhe utvrđivanja primera dobre prakse i naučenih lekcija?**
 - Da li je obavljena ijedna evaluacija efikasnosti parlamentarnih mehanizama za rad na Milenijumskim ciljevima razvoja?

Grupa pitanja 2: Prenošenje Ciljeva održivog razvoja s globalnog na lokalni nivo

Agenda 2030. i Ciljevi održivog razvoja usvojeni su kao globalni radni okvir. Međutim, njihovo sprovođenje će morati da se prilagodi nacionalnim prioritetima i da se nadoveže na postojeće nacionalne planove i napore. Nisu svi ciljevi održivog razvoja jednako važni u svakoj zemlji ili u svakom regionu jedne zemlje. Postoji 8–10 „potciljeva“ koji podržavaju svaki pojedinačni Cilj održivog razvoja. Potciljevi pružaju više detalja o ključnim problemima koje treba rešiti kako bi se Cilj ostvario na nacionalnom nivou. Na isti način, neće se svim potciljevima pripisati isti nivo prioriteta prilikom sprovođenja. Kako bi lokalizovale Ciljeve održivog razvoja, nacionalne agencije za planiranje će morati da pregledaju i rediguju postojeće nacionalne i resorne razvojne planove. Neke zemlje će, takođe, morati da izrade nove planove za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja. Poslanici treba da učestvuju u tim procesima, između ostalog i tako što će prosleđivati poruke o prioritetima svojih birača.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Postoji li nacionalni plan za sprovođenje ciljeva održivog razvoja?**

Ukoliko postoji, da li su uspostavljene veze između tog plana i postojećih resornih planova (životna sredina, obrazovanje, zdravstvo itd)?

- **Da li je parlament zvanično usvojio nacionalni plan?**
- **Da li je parlament organizovao bilo kakve rasprave (bilo plenarne ili u okviru nadležnih resornih odbora) o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja u zemlji, kako bi se diskutovalo o nacionalnim prioritetima?**

U proteklih 12 meseci, da li je vlada:

- podnela izveštaje parlamentu o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?
- podnela ministarske izjave parlamentu o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?
- dostavila podatke o napretku ka ostvarenju potciljeva i indikatora Ciljeva održivog razvoja? Da li su podaci razvrstani prema polu, uzrastu, geografskoj raspodeli i drugim relevantnim karakteristikama?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Do koje mere je parlament učestvovao u pripremanju nacionalnog plana za Ciljeve održivog razvoja?**
 - Ako ne postoji nacionalni plan za Ciljeve održivog razvoja, da li su u toku ili u pripremi procesi planiranja za Ciljeve održivog razvoja ili resorne planove u koje bi parlament trebalo da bude uključen?
 - Kakve informacije i kakva vrsta podrške su potrebni parlamentu kako bi se efikasno pozabavio takvim procesom planiranja?
- **Koliko efikasno parlament i vlada rade zajedno na ciljevima održivog razvoja?**
 - Postoji li vladino telo (ministarstvo, operativna grupa, radna grupa, ili slično) zaduženo za koordiniranje ili planiranje Ciljeva održivog razvoja, s kojim parlament saraduje?
 - Do koje mere vlada nastoji da uključi parlament u sprovođenje Ciljeva održivog razvoja?
 - Postoje li neki raniji slučajevi učešća parlamenta u vladinim radnim grupama za pitanja održivog razvoja i iz kojih parlament može da izvuče pouke?

Grupa pitanja 3: Uvođenje Ciljeva održivog razvoja u parlamentarne mehanizme

Ciljevi održivog razvoja predstavljaju multisektorski, sveobuhvatni, održivi razvojni okvir. Agenda 2030. koju Ciljevi održivog razvoja treba da sprovedu zahtevaće od poslanika da preduzmu aktivnosti u vezi sa širokim nizom javnih politika u različitim sektorima, kao i da prevaziđu institucionalni izolacionizam. Takav izolacionizam često postoji u okviru vlade i taj model se prenosi kada parlament vrši ulogu nadzora vlade. To znači da određeni parlamentarni odbori ponekad dobijaju zaduženje da jedini prate sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, a ne da se sprovođenje Ciljeva i nadzor nad njime ravnomerno uvodi u sve procese i mehanizme parlamentarnog rada. Korisno je sistematski preispitati postojeće parlamentarne mehanizme. To omogućava poslanicima da utvrde da li se navedeni mehanizmi mogu upotrebiti za podršku sprovođenju i nadzoru Ciljeva održivog razvoja, kao i da onda razmisle da li bi imalo smisla stvarati nekakve nove procese ili mehanizme.¹⁰

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Da li je parlament zvanično usvojio Agendu 2030. i njene Ciljeve održivog razvoja (možda u vidu deklaracije ili rezolucije)?¹¹**
- **Da li parlament ima institucionalni plan koji adekvatno utvrđuje njegove prioritete u vezi s pružanjem podrške sprovođenju i praćenju Ciljeva održivog razvoja?**
- **Da li je parlament jasno podelio zaduženja povezana s Ciljevima održivog razvoja u okviru sopstvenih struktura?**
 - Da li je parlament dodelio zaduženje postojećem parlamentarnom telu ili strukturi za koordiniranje rada na Ciljevima održivog razvoja? Ukoliko jeste, o kom telu ili strukturi je reč?
 - Da li su Ciljevi održivog razvoja navedeni u zvaničnom mandatu jednog ili više odbora? Ukoliko jesu, o kojim odborima je reč?
 - Da li je parlament formirao odbor posvećen Ciljevima održivog razvoja?

¹⁰ Primeri ovakvih mehanizama obuhvataju stvaranje pododbora zaduženih za Ciljeve održivog razvoja; uvođenje Ciljeva održivog razvoja u rad svih odbora; formiranje radne grupe koju čine svi predsedavajući odbora kako bi se obezbedilo da se Ciljevi održivog razvoja uvedu u rad svih odbora; i organizovanje sastanaka odbora s ekspertima.

¹¹ Primer rezolucije koju je usvojio Izvršni odbor IPU na 133. Skupštini IPU dostupan je na: http://www.ipu.org/un-e/model_SDG.pdf

- Postoje li nezvanični međustranački mehanizmi koji su fokusirani na Ciljeve održivog razvoja (npr. poslaničke grupe, interesne grupe)?

U proteklih 12 meseci:

- Koliko je plenarnih rasprava parlament održao na temu Ciljeva održivog razvoja?
- Koji odbori su vodili diskusiju o Ciljevima održivog razvoja?
- Koliko izveštaja odbora je bilo objavljeno o Ciljevima održivog razvoja?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Da li su parlamentarni odbori oba doma razgovarali o tome kako da delotvorno rade na sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**¹²
 - Da li je svaki parlamentarni odbor imao raspravu na temu Ciljeva održivog razvoja koji spadaju u njegovu nadležnost?¹³
 - Da li je svaki parlamentarni odbor utvrdio na kojim Ciljevima i potciljevima treba da radi? Ukoliko jeste, šta treba učiniti da se odbori osposobe za vršenje uloge nadzora nad sprovođenjem Ciljeva i potciljeva?
 - Da li su različiti odbori u oba doma razgovarali o tome da li i kako mogu zajedno da rade na nadzoru sprovođenja Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li odbori imaju plan rada koji odražava aktivnosti povezane s Ciljevima održivog razvoja?
- **Koliko delotvorno parlamentarni odbori pozivaju vladu na odgovornost u vezi sa sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li parlamentarni odbori pozivaju merodavne ministre da prisustvuju sednicama odbora i da dostave informacije o napretku sprovođenja nacionalne strategije ili plana za Ciljeve održivog razvoja?
 - Mogu li parlamentarni odbori zvanično pokrenuti istragu u vezi s time koliko se uspešno ciljevi ostvaruju?

¹² To treba da obuhvati razmatranja na temu da li i kako parlamentarni odbori mogu da vrše nadzor nad sprovođenjem bilo kakvog nacionalnog plana za održivi razvoj i relevantnih resornih planova.

¹³ Na primer, mnogi parlamenti imaju odbor za socijalnu zaštitu koji može da vrši nadzor nad Ciljevima održivog razvoja povezanim sa zdravstvom, obrazovanjem i smanjenjem siromaštva; ili odbor za zakonodavstvo i pravosuđe može da prati napredak u vezi s Ciljem 16 o inkluzivnim institucijama, miru i pristupu pravdi.

- **Koliko delotvorno parlamentarni odbori sarađuju s organizacijama civilnog društva, akademskom zajednicom, međunarodnim razvojnim partnerima ili drugim ključnim partnerima u pružanju podrške sprovođenju ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li parlamentarni odbori pozivaju te grupe da učestvuju u javnim slušanjima i/ili da dostave dokaze o svom učešću u sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li se parlamentarni odbori i/ili zaposleni u njima oslanjaju na takve grupe da članovima odbora daju informacije i/ili stručne savete u vezi s Ciljevima održivog razvoja?

- **Do koje mere su Ciljevi održivog razvoja uspešno uvedeni u rad parlamenta? Kakva je prilagođavanja, ukoliko su ona potrebna, neophodno izvršiti u okviru parlamentarnih struktura i metoda rada kako bi parlament mogao efikasnije da radi na Ciljevima održivog razvoja?**

- **Da li Sekretarijat parlamenta ima dovoljno zaposlenih i resursa da pruži usluge podrške poslanicima i odborima povodom njihovih aktivnosti povezanih s Ciljevima održivog razvoja?**

Grupa pitanja 4: Donošenje zakona koji podržavaju Ciljeve održivog razvoja

Parlament će odigrati ključnu ulogu u pružanju podrške sprovođenju Ciljeva održivog razvoja, utoliko što će izgraditi zakonodavni okvir koji omogućava ostvarenje Ciljeva. Ovo podrazumeva usvajanje zakonodavstva koje štiti siromašne, rodno je osetljivo i zasnovano na ljudskim pravima. Od ključnog je značaja da parlament preispita celokupnog predloženog zakonodavstva kroz prizmu ljudskih prava i održivog razvoja, jer će tako biti u mogućnosti da utvrdi da li neki zakon promoviše delotovniji sprovođenje ciljeva održivog razvoja, kako ga promoviše, i da li se može izmeniti i dopuniti da bi to bolje obavljao. Na taj način parlament treba da ima proaktivnu ulogu u omogućavanju učešća javnosti u procesu donošenja zakona. Doprinos javnosti treba da obuhvata javna slušanja na temu nacrtu zakona i pozivanje civilnog društva i zainteresovanih pojedinaca, predstavnika javnosti da dostavljaju svoje predloge.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Da li je izvršen pregled zakonodavstva kako bi se utvrdile potrebne zakonodavne reforme za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li se u predlogu zakonodavstva nalazi i procena uticaja koje bi ono imalo na sprovođenje Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li u okviru zakona postoji i tabela sa objašnjenjem koja jasno prikazuje uticaj predloženog zakona na relevantne ciljeve održivog razvoja? Da li govori ministara prilikom predstavljanja novih zakona najčešće obuhvataju i to kako će se predloženi zakon odraziti na napredak sprovođenja Ciljeva održivog razvoja?

U proteklih 12 meseci:

- Koliko zakona je sadržalo odredbe koje se izričito pozivaju na Ciljeve održivog razvoja?
- Koliko predloženih izmena i dopuna je sadržalo izričito pominjanje Ciljeva održivog razvoja? Koliko je takvih izmena i dopuna usvojeno?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Koliko efikasno odbori preispituju nacрте zakona u okviru otvorenih i participativnih postupaka kako bi obezbedili da zakoni podržavaju sprovođenje Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li parlamentarni odbori komuniciraju s javnošću kako bi stekli povratne informacije o stvarnim, životnim problemima u vezi sa sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li parlamentarni odbori pozivaju eksterne eksperte da dostave svoja mišljenja u vezi sa sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja (uključujući i mišljenja o tome šta daje, a šta ne daje rezultate)?
- **Do koje mere odbori ili slična tela mogu da izvrše „procenu uticaja”¹⁴ nacрта zakona iz perspektive Ciljeva održivog razvoja?**
 - Postoji li postupak za procenu uticaja predloženih zakona na rodnu ravnopravnost?
 - Postoji li postupak za procenu uticaja predloženih zakona na ljudska prava, uz garancije da su usklađeni kako s ratifikovanim konvencijama u oblasti ljudskih prava, tako i s merodavnim preporukama mehanizama UN za ljudska prava?
- **Koliko je delotvorna podrška koja se pruža parlamentu?**
 - Da li trenutni broj zaposlenih može da pruži poslanicima i odborima sve usluge podrške koje su im potrebne, kao što su zakonodavna istraživanja, analiza uticaja Ciljeva održivog razvoja i drugo?
 - Kakve alatke ili informacije su potrebne parlamentu kako bi poslanici mogli da efikasnije uzmu u obzir Ciljeve održivog razvoja prilikom donošenja zakonodavstva?

14 Alatka za socijalno-ekonomsku procenu uticaja osmišljena je tako da parlamentu omogući da proceni socijalni, kulturni i ekonomski uticaj predloženog zakona, kao i njegove posledice po rodnu ravnopravnost, životnu sredinu, ljudska prava i siromaštvo. Procenu uticaja najčešće obavljaju zaposleni u Sekretarijatu parlamenta, koji rezultate onda dostavljaju s poslanicima kao dokument koji sadrži informacije koje treba razmotriti.

Grupa pitanja 5: Finansiranje Ciljeva održivog razvoja

Parlament usvaja nacionalni budžet i vrši kontrolu nad trošenjem javnih finansija radi obezbeđivanja namenskog i efektivnog trošenja. U tom pogledu, poslanici mogu da koriste svoja ovlašćenja u vezi s donošenjem zakona i vršenjem nadzora, kako bi usmerili vladu ka usvajanju budžeta koji štite siromašne, rodno su osetljivi, zasnovani su na ljudskim pravima i podržavaju sprovođenje ciljeva održivog razvoja.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Da li je u najnovijem predlogu budžeta opisano na koji način se uzimaju u obzir Ciljevi održivog razvoja? Da li parlament zahteva od vlade da tako nešto uradi?**
- **Da li su u budžetu izdvojena posebna sredstva za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja? Ukoliko jesu, koliki procenat budžeta je u pitanju i u koje svrhe se koristi?**
- **Da li država prima ili daje međunarodna razvojna finansijska sredstva za podršku sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**
- **Da li opis zadataka odbora za budžet i finansije zahteva od članova da uzmu u obzir sprovođenje Ciljeva održivog razvoja prilikom vršenja nadzora?**
- **Postoji li kancelarija ili jedinica za budžet u okviru parlamentarnog Sekretarijata koja bi mogla da podrži parlamentarne odbore prilikom vršenja procene predloženih i tekućih budžetskih rashoda u odnosu na Ciljeve održivog razvoja?**

U proteklih 12 meseci:

- Koliko izveštaja na temu Ciljeva održivog razvoja je parlamentu podnela vrhovna revizorska institucija ili slično državno telo?
- Koliko izveštaja relevantnih odbora se izričito pozivalo na raspodelu sredstava ili rashoda u vezi s Ciljevima održivog razvoja?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Do koje mere parlament uzima u obzir Ciljeve održivog razvoja prilikom razmatranja i usvajanja budžeta?**
 - Da li parlament ima stvarno ovlašćenje da preporučuje izmene i dopune vladi ili da neposredno vrši izmene i dopune budžeta u skladu sa svojim zaključcima?
- **Koliko efikasno parlament može da vrši kontrolu budžetskih rashoda i da proceni do koje mere su oni pomogli u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja?**
 - U slučaju nedovoljne budžetske podrške za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, da li parlament ili njegovi odbori imaju ovlašćenje da preuzmu nešto ili da od vlade zahtevaju da ispravi situaciju?
- **Koliko delotvorno parlament vrši nadzor nad korišćenjem međunarodnih razvojnih finansijskih sredstava za podršku sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li je inostrana pomoć iz javnih i privatnih izvora (NVO, fondacije, itd.) na odgovarajuć način uračunata u nacionalni budžet? Kako se vrši nadzor nad ovim sredstvima?
 - Da li postoji nacionalni plan za razvojnu saradnju (poznata i kao „politika pomoći“)? Da li vlada podnosi izveštaj parlamentu o sprovođenju takvog plana?
 - Da li međunarodni zajmovi ili sporazumi s međunarodnim razvojnim partnerima zahtevaju odobrenje parlamenta ili parlamentarnu raspravu?
- **Da li Odeljenje za budžetske, finansijsko-računovodstvene i poslove javnih nabavki u okviru Sekretarijata ima kapacitet za reviziju budžeta iz rodne perspektive ili za analizu budžeta iz perspektive ljudskih prava?**
 - Ukoliko nema odgovarajući kapacitet, koja dodatna podrška je potrebna da bi se omogućila takva revizija ili analiza?
 - Postoje li neke organizacije civilnog društva s kojima parlament može sklopiti partnerstvo za sprovođenje takvih revizija ili analiza?

Grupa pitanja 6: Praćenje sprovođenja Ciljeva održivog razvoja

Potrebno je pažljivo pratiti sprovođenje Ciljeva održivog razvoja i na nacionalnom i na globalnom nivou. Na globalnom nivou, podnosiće se redovni izveštaji kako bi se pratio napredak u različitim zemljama. Na nacionalnom nivou, praćenje će biti povezano s javnom odgovornošću za sprovođenje nacionalnih politika usklađenih s radnim okvirom Ciljeva održivog razvoja. Usvajanje pristupa sprovođenju Ciljeva održivog razvoja zasnovanom na ljudskim pravima dovelo je do jačeg naglašavanja kvalitativnih rezultata i pitanja preraspodele. Izazovi u vezi sa sprovođenjem ovih novih mera stoga treba da budu prioritet. Od ključnog će značaja biti prikupljanje i analiza podataka, koje će zahtevati snažne nacionalne kapacitete za prikupljanje podataka i njihovo razvrstavanje po kategorijama kao što su rod, uzrast, pripadnost manjinskoj grupi i zdravstveno stanje.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Da li je država pripremila nacionalni izveštaj o napretku u ostvarenju Ciljeva održivog razvoja?**
- **Da li država učestvuje u mehanizmima za pregled pri Političkom forumu na visokom nivou i da li je primila međunarodne preporuke o daljim aktivnostima u oblasti sprovođenja Ciljeva održivog razvoja?**

U proteklih 12 meseci:

- Koliko je sastanaka parlamentarnih odbora bilo posvećeno Ciljevima održivog razvoja?
- Koliko parlamentarnih pitanja je izričito spominjalo Ciljeve održivog razvoja?
- Koliko parlamentarnih istraga je sprovedeno u vezi s Ciljevima održivog razvoja?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Do koje mere parlament analizira i razmatra izveštaje o napretku ili druge relevantne dokumente koje je izradila vlada o sprovođenju Ciljeva održivog razvoja i/ili nacionalnih planova održivog razvoja i preduzima korake u vezi sa tim izveštajima ili dokumentima?**
 - Da li je parlament učestvovao u pripremi izveštaja o napretku?
 - Da li su ovi izveštaji prosleđeni parlamentarnim odborima na detaljniju diskusiju?

- Kako su parlamentarne preporuke o održivom razvoju i/ili pitanjima u vezi s Ciljevima održivog razvoja uključene u vladine procese donošenja javnih politika?
- **Do koje mere parlament može da obezbedi sprovođenje preporuka u vezi s Ciljevima održivog razvoja koje su iznela međunarodna tela, pre svega Politički forum na visokom nivou¹⁵?**
 - Da li su izveštaji upućeni međunarodnim mehanizmima za praćenje uključeni u dnevni red plenarnih sednica parlamenta i u raspravu?
 - Da li su ovi izveštaji prosleđeni parlamentarnim odborima zarad detaljnijeg razmatranja (npr. Odbor za inostrane poslove, ili neki drugi nadležni odbor)?
 - Kada međunarodna tela upućuju preporuke vladi u vezi sa sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja, da li se te preporuke stavljaju na dnevni red parlamenta za reviziju, raspravu i/ili akciju?
- **Do koje mere parlament može da pokrene i sprovodi sopstvene istrage u vezi s pitanjima sprovođenja Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li se ovlašćenje za pokretanje istraga zapravo koristi za ispitivanje sprovođenja vladinih programa i politika u oblasti Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li se u okviru takvih parlamentarnih istraga otvoreno razgovara s javnošću ili eksternim ekspertima, kako bi se iskoristile njihove povratne informacije o stvarnim životnim problemima u vezi sa sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja?
 - Da li se po zaključenju istrage sastavljaju zvanični izveštaji? Ukoliko se takvi izveštaji sastavljaju izrađuju, postoji li zahtev da oni budu dostupni za javnost? Da li se oni zaista stavljaju na raspolaganje javnosti (npr. u okviru parlamentarne biblioteke, ili na internet stranici parlamenta)?
 - Da li parlament može da delotvorno izvrši pritisak na vladu i/ili kontakt tela za Ciljeve održivog razvoja kako bi se preporuke proistekle iz ovih istraga uzimale u obzir?

15 Vlada će imati obavezu da redovno podnosi izveštaje Političkom forumu UN na visokom nivou pri ECOSOC-u koji je zadužen za celokupan nadzor nad sprovođenjem Ciljeva održivog razvoja. Pogledati: <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>

- **Koliko je delotvorno parlamentarno praćenje vladine razvojne politike, bilo da je vlada „donator“ ili „primalac“ inostrane razvojne pomoći?**
 - Da li se godišnji izveštaji o isplati ili prijemu inostrane razvojne pomoći podnose parlamentu na razmatranje u okviru plenarnih sednica ili u okviru sednica odbora?
 - Koliko je delotvorno parlamentarno praćenje vladinih interakcija s međunarodnim razvojnim partnerima (npr. bilateralni donatori, regionalna tela i multilateralne organizacije)?
 - Da li je vlada dužna da podnosi na uvid parlamentu informacije o programima, projektima i aktivnostima koje podržavaju međunarodni razvojni partneri?
 - Da li su međunarodni razvojni partneri nekada pozivaju na sednice da obaveste parlament ili parlamentarne odbore o pitanjima u vezi s Ciljevima održivog razvoja?

Grupa pitanja 7: Rad s javnošću

Izrada Ciljeva održivog razvoja usmerenih ka narodu znači da glas naroda iz svih oblasti života treba da se čuje u zakonskim i političkim procesima koji na narod utiču. To takođe znači da narod treba da bude u položaju da zahteva mere za ispravljanje javnih politika, kako od vlade, tako i od parlamenta. Sve veći rast informacionih tehnologija vodi ka novim mogućnostima da narod učestvuje u procesima planiranja, budžetiranja, sprovođenja i praćenja razvojnih politika. U isto vreme, još uvek postoji veliki prostor za jačanje konvencionalnih metoda za uključenje građanskog doprinosa u parlamentarne procese. Važno je za parlament da na proaktivan način komunicira s javnošću kako bi otkrio koji su prioriteti javnosti u vezi s Ciljevima održivog razvoja i kako bi procenio sprovođenje Ciljeva na terenu.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Postoji li javna informativna kampanja o Ciljevima održivog razvoja koja se sprovodi na nacionalnom nivou? Da li parlament učestvuje u njoj?**
- **Da li parlament održava redovne javne konsultacije na temu Ciljeva održivog razvoja? Da li ima otvorenu internet platformu putem koje može komunicirati s javnošću na temu Ciljeva održivog razvoja?**

U proteklih 12 meseci:

- Koliko je javnih događaja na temu Ciljeva održivog razvoja organizovao parlament ili su se odvijali u parlamentu?
- Tokom koliko poseta biračkom telu je glavna tema razgovora bila povezana s Ciljevima održivog razvoja?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Koliko delotvorno parlament obaveštava javnost o svom radu na pružanju podrške sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**
 - Da li parlament ima strategiju komunikacije koja obuhvata i napore da se javnosti približe ciljevi održivog razvoja?
 - Da li je internet sajt parlamenta projektovan tako da se na njemu lako nalaze zakonodavne aktivnosti u vezi s Ciljevima održivog razvoja?
 - Da li parlament koristi društvene mreže da obaveštava javnost o svom radu u vezi s Ciljevima održivog razvoja?

- **Do koje mere se parlament sastaje s građanima, organizacijama civilnog društva i akademskom zajednicom da razmatra Ciljeve održivog razvoja ili razvojna pitanja?**
 - Ukoliko bi poslanici želeli da se sastanu s javnošću zarad razgovora o Ciljevima održivog razvoja, na koji način bi ih parlamentarni Sekretarijat podržao i omogućio im da se to ostvari?
 - Da li bi se takav pristup mogao sistematizovati u okviru čitavog parlamenta? Ukoliko bi mogao, na koji bi to način bilo?
 - Da li se ulažu posebni naponi kako bi se doprlo do mlađih generacija?

- **Do koje mere parlamentarni odbori održavaju Sednice van sedišta kako bi pratili sprovođenje Ciljeva održivog razvoja i uticaj programa u vezi s tim Ciljevima na regione i zajednice?**
 - Da li parlamentarni odbori imaju dovoljno ovlašćenja i/ili resursa za organizovanje terenskih poseta?
 - Ako/kada parlamentarni odbori odlaze u terenske posete, da li se ulažu posebni naponi za sastajanje s marginalizovanim ili ugroženim zajednicama (npr. žene, mladi, ili siromašni)?

Grupa pitanja 8: Stavljanje Ciljeva održivog razvoja u funkciju najugroženijih

Agenda 2030. izričito navodi da niko neće biti izostavljen. Cilj 5 se konkretno odnosi na iskorenjivanje rodne neravnopravnosti, a Cilj 10 poziva vlade da u širem smislu smanje nejednakosti. Agenda 2030. jasno navodi da, kako bi ostvarile ove ciljeve, države moraju da se direktno pozabave problemom rodne neravnopravnosti, kao i da ulože svaki mogući napor u uključivanje marginalizovanih i ugroženih grupa. To će zahtevati specijalno prilagođene pristupe koji zavise od geografskog položaja (npr. u nekim seoskim zajednicama je možda teži pristup uslugama), demografskih odlika (npr. možda će biti potrebni specijalni napor da se podrži pristup mladih pravosudnom sistemu), ili drugih indikatora u vezi sa stanovništvom. Parlament može da aktivno koristi svoja ovlašćenja kako bi garantovao da će potrebe ugroženih grupa biti uzete u obzir.

Odeljak A: Utvrđivanje polazišta

- **Da li su marginalizovane i ugrožene grupe jasno prepoznate u vašoj zemlji?**
 - Ukoliko jesu, koliko ima marginalizovanih/ugroženih grupa? Koji procenat ukupnog broja stanovnika one čine? Koji kriterijumi su korišćeni da se te grupe identifikuju?
- **Da li nacionalni potciljevi i indikatori uzimaju u obzir nedovoljno zastupljene, marginalizovane i ugrožene grupe?**
 - Da li parlament ima pristup statističkim podacima razvrstanim po kategorijama o uticaju Ciljeva održivog razvoja na te grupe?
- **Kako su te grupe zastupljene u parlamentu? Na primer, žene, mladi, starosedelački narodi, osobe s invaliditetom, etničke ili kulturalne manjine?**
- **Prilikom određivanja nacionalnih prioriteta za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, da li su uopšte izvršene analize specijalnih zakonskih, političkih ili programskih potreba marginalizovanih ili ugroženih grupa?**
- **Da li je parlament uložio neke posebne napore da uključi nedovoljno zastupljene i marginalizovane grupe u proces konsultacija u vezi s Ciljevima održivog razvoja (npr. tokom zasedanja parlamentarnih odbora ili terenskih poseta)?**

U proteklih 12 meseci:

- Koliko je parlamentarnih rasprava bilo fokusirano na prava i potrebe marginalizovanih i ugroženih grupa?
- Koliko je javnih slušanja održano s predstavnicima ugroženih ili marginalizovanih grupa?

Odeljak B: Razmatranje uticaja vaših napora

- **Koje korake je parlament preduzeo kako „niko ne bi bio izostavljen“ u sprovođenju Ciljeva održivog razvoja?**
 - Do koje mere poslanici imaju, u poređenju sa ostatkom stanovništva, pristup informacijama o ekonomskom i socijalnom položaju ugroženih grupa, o glavnim zahtevima i potrebama ugroženih grupa u zemlji i o glavnim preprekama koje sprečavaju puno uživanje prava od strane ugroženih grupa (npr. politička, ekonomska i kulturna prava)?
 - Do koje mere poslanici koriste te informacije prilikom izrade zakonodavstva, usvajanja budžeta i vršenja pregleda sprovođenja Ciljeva održivog razvoja?
- **Koje strategije je parlament uveo za promovisanje različitosti u najširem smislu (najugroženijih u najužem) u parlamentu, ukoliko ih je uopšte uveo? Koji parlamentarni mehanizmi¹⁶ su se pokazali u promovisanju diverziteta i zašto? Koji faktori mogu da podstaknu ljude različitog porekla da rade u parlamentu ili da ih odvrate od takvih ambicija?**
 - Da li parlament prati udeo nedovoljno zastupljenih i marginalizovanih grupa u svom sastavu, uključujući i to koliko ljudi iz takvih grupa ima rukovodeće položaje u parlamentu ili se nalaze na mestima koja su ključna za donošenja odluka?
- **Koji drugi pristupi se mogu primeniti kako bi se u parlamentu čuli glasovi i gledišta nedovoljno predstavljenih ili marginalizovanih grupa na temu Ciljeva održivog razvoja (npr. imenovanje lica koja nisu članovi parlamenta u parlamentarne odbore, ili postavljanje članova marginalizovanih grupa na mesto savetnika odbora)?**

¹⁶ Na primer, poslovnik o radu parlamenta, poslovnik o radu političkih stranaka, specijalni parlamentarni odbori posvećeni pravima ugroženih grupa i obuke za poslanike u oblasti ljudskih prava, i/ili prava konkretnih marginalizovanih grupa.

Literatura

Razumevanje Ciljeva održivog razvoja

- A/RES/70/1. Učiniti svet boljim mestom: Agenda 2030. za održivi razvoj http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- A/RES/69/313. Akciona agenda iz Adis Abebe s Treće međunarodne konferencije o razvojnom finansiranju http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/69/313&Lang=E
- Grupa UN za razvoj (2015), uvođenje Agende 2030. za održivi razvoj: Vodič za lokalne timove UN <http://www.undp.org/content/dam/undp/library/MDG/Post2015-SDG/UNDP-SDG-UNDG-Reference-Guide-UNCTs-2015.pdf>
- Mreža za rešenja održivog razvoja (2015), Početi rad na Ciljevima održivog razvoja: Vodič za zainteresovane strane <http://unsdsn.org/wp-content/uploads/2015/12/151211-getting-started-guide-FINAL-PDF-.pdf>

Parlamenti i Ciljevi održivog razvoja

- Deklaracija iz Hanoja, Ciljevi održivog razvoja: Od reči do akcije, usvojeno na 132. Skupštini IPU, Hanoi, 1. aprila 2015. <http://www.ipu.org/conf-e/132/rpt-gendebate.htm>
- Stavljanje demokratije u službu mira i održivog razvoja: Izgradnja sveta kakav ljudi žele, Deklaracija s Četvrte svetske konferencije predsednika parlamenata, 2. septembar 2015. <http://www.ipu.org/splz-e/speakers15/declaration.pdf>

Korisne internet stranice u vezi s Ciljevima održivog razvoja

- Portal znanja UN o održivom razvoju. <https://sustainabledevelopment.un.org/frameworks>
- Politički forum na visokom nivou o Ciljevima održivog razvoja. <https://sustainabledevelopment.un.org/hlpf>
- Otvorena radna grupa o Ciljevima održivog razvoja. <https://sustainabledevelopment.un.org/owg.html>
- Informacije globalnog dogovora UN o Ciljevima održivog razvoja. <https://www.unglobalcompact.org/library/1401>
- Svet kakav želimo <https://www.worldwewant2030.org/>

Korisne internet stranice o parlamentima i Ciljevima održivog razvoja

- Interparlamentarna unija. www.ipu.org
- Stranice o Ciljevima održivog razvoja pri parlamentarnom portalu Agora. <http://www.agora-parl.org/resources/aoe/sustainable-development-goals-sdgs-post-2015-agenda>

Izrazi zahvalnosti

IPU je zahvalan Šermejn Rodrigez za izradu nacрта izvornog teksta ovog priručnika. U tekstu su takođe korišćeni komentari, predlozi i informacije dobijene od parlamenata i poslanika iz mnogih zemalja i regiona, kojima IPU duguje duboku zahvalnost. Veliko hvala i UNDP-u na komentarima i pomoći pri testiranju različitih nacрта ovog priručnika na nivou pojedinih zemalja.

IPU je posebno zahvalan Svekineskom narodnom kongresu Narodne Republike Kine na finansijskoj podršci u u izradi ove publikacije.

Inter-Parliamentary Union

For democracy. For everyone.

 +41 22 919 41 50
 +41 22 919 41 60
 postbox@ipu.org

Chemin du Pommier 5
CH-1218 Le Grand-Saconnex
Ženeva
www.ipu.org